

DPN 5410

Title : पवन विजय नाम स्वरौदय

Run. No. 6101

Cat. No. 46-इ

Micro. No.

Subject

Astrology
ज्योतिष शास्त्र

Religion : Hindu / Bauddha

Language : ~~Skt.~~ / New. / Nep. / Skt. - New. / Maith. - New. / New. - Nep. /

Size in cms. 28.8 X 14.2

Folios 13

Lines (in a page) 11

✓
Compl. / Incompl.

Chapt. / act /

Author / translator

Scribe / donor

Date: NS / SS / VS / KS

Ruler / place

Script : New. / Dev. / Bhuj. / Ran. /

Illus. :

Material : palmleaf / paper / thyasaphu / yellow

Condition : ✓ fine / damaged by worms, rats, water /

Beginning, ✓ colophon, ✓ post-colophon :

Beginning:-

श्री गणेशाय नमः ॥ ॥ श्री देव्यूवाच ॥ ॥ ॐ देवदेव महादेव कृपांकृत्वा
ममोपरि ॥ सर्वसिद्धिदां ज्ञानं कथयस्व मम ॥ १ ॥

Colaphon :-

॥२६॥ इति श्री शिव उमा संवादे नव प्रकरणान्वितं पवन विजयं नाम
स्वरौदयं सम्पूर्णम् ॥ ॥ शुभम् ॥ ॥

पवनविजय (सोदय)

स्वद

१

श्रीगणेशायनमः॥ ॥ श्रीदेव्युवाच॥ ॥ ॐ देवदेवमहादेवकृपां कृत्वा ममोपरि॥ सर्वसिद्धिकं ज्ञानं कथयस्व मम प्रभो॥ १॥ कथं ब्रह्मा
डमुत्पन्नं कथं वा परिवर्तते॥ कथं विलीयते देवदवत्तां ड निर्गम्य॥ २॥ इत्युवाच॥ तत्त्वं ब्रह्मा डमुत्पन्नं तत्त्वेन परिवर्तते॥ तत्त्वे प्रतीयते देवो
तत्त्वाद्ब्रह्मा ड निर्गम्य॥ ३॥ दिव्युवाच॥ तत्त्वमेव परं मूलं निश्चितं त्वं वादिभिः॥ तत्त्वस्वरूपं किं देवतत्त्वमेव प्रकाशनः॥ ४॥ इत्युवाच॥ नि
जिनो निराकारसूको देवमहेश्वरः॥ तस्मादाकाशमुत्पन्नमाकाशाद्वायुसंभवः॥ ५॥ वायो तेजस्तत्त्वापन्नतद्विष्णुसमुद्भवः॥ इतानि पंचत
त्त्वानि विलीयन्ति निचपंचधा॥ ६॥ तेभ्यो ब्रह्मा डमुत्पन्नं तैव परिवर्तते॥ विलीयते च तत्रैव तत्रैव रमते पुनः॥ ७॥ पंचतत्त्वमयं देवं पंचतत्त्वा
नि सुंदरि॥ सूक्ष्मरूपेण वर्तते ज्ञायते तच्च योगिभिः॥ ८॥ अतएव प्रवक्ष्यामि शीघ्रं त्वरोदयं॥ हंसवात्स्वरूपेण भवेद्ज्ञानं त्रिकातजं
॥ ९॥ गुह्याद्ब्रह्म तं सारमुपकारप्रकाशनं॥ इदं स्वरोदयं ज्ञानं ज्ञानानां मूलं केमणि॥ १०॥ सूक्ष्मात्सूक्ष्मं ज्ञानं सुखं सत्यं प्रत्ययं॥ आ
श्चर्यनास्तिके लोके आधारे स्वस्तिके जने॥ ११॥ अथ शिष्यतश्चरणं॥ श्रोते शुद्धे सदा चो गुरु भक्तैकमानसे॥ दृढचित्ते कृतज्ञे च देयं चैव
स्वरोदयं॥ १२॥ इत्येव दुर्जनैर्कुद्रे असतो गुरुतत्पणे॥ हीनसत्त्वे दुर्गा चोरे स्वज्ञानं न दीयते॥ १३॥ शृणु त्वं कथितं देवी देहस्य ज्ञानमुत्त
मं॥ येन विज्ञानमात्रेण सर्वज्ञत्वं प्राणीयते॥ १४॥ स्वरोदेदं शशास्त्राणि स्वरो गंधर्वमुत्तमं॥ स्वरो च सर्वत्रैलोक्यं स्वरो मात्मस्वरूपं
॥ १५॥ स्वरो हीनं च देवज्ञं नाथ हीनं यथा गृहं॥ शास्त्रहीनं यथा वक्राशिरो हीनं यद्दपुः॥ १६॥ नाडीभेदं यथा प्राणांतत्त्वभेदं तथैव च

१

मुखमणमिश्रभेदं च योजानाति समुक्तिगः ॥ १७ ॥ साकोरवानिगाकोरेशुभं वायुवले कृते ॥ कथयंति शुभं केचित्स्वरज्ञानं वानेने
 ॥ १८ ॥ ब्रह्मांडं वंडपिंडाद्यं स्वरैर्गौवहि निर्मितं ॥ सृष्टिं संहारकर्ता च स्वरः साक्षात् महेश्वरः ॥ १९ ॥ स्वरज्ञानात्परां गत्यां स्वरज्ञानात्प
 रां धनं ॥ स्वरज्ञानात्परां मित्रं न वा दृष्टं न वा शुभं ॥ २० ॥ शत्रुं हन्यात्स्वरवले तथा मित्रं समागमः ॥ लक्ष्मीप्राप्तिस्वरवले कीर्ति
 स्वरवले सुखं ॥ २१ ॥ कन्याप्राप्तिस्वरवले स्वरवले राजदर्शनं ॥ स्वरैर्गोदेवता सिद्धिस्वरवले क्षितियो वशः ॥ २२ ॥ स्वरवले गम्प
 ते देशो भोज्यं स्वरवले तथा ॥ लघुदीर्घं स्वरवले मलं चैव निवारयेत् ॥ २३ ॥ सर्वशास्त्रपाराणां दीप्तिवैद्यं पूर्वकं ॥ स्वरज्ञा
 नात्परां जन्तुनां लिङ्गं विद्वानेने ॥ २४ ॥ नामरूपादिकाः सर्वे मिथ्या सर्वेषु विभूमा ॥ अज्ञानमोहिता मूढा यावत्तत्त्वं न विद्य
 ते ॥ २५ ॥ इदं स्वरैर्दयं शास्त्रं सर्वशास्त्रोत्तमोत्तमं ॥ आत्मघटप्रकाशार्थं प्रदीपकलिकोपमं ॥ २६ ॥ यस्मै कस्मै पर
 स्मैवान् प्रोक्तं प्रश्नहेतवे ॥ तस्मादेतत्त्वयं ज्ञेयं आत्मनेवात्मनात्मनि ॥ २७ ॥ न तिथिर्न वै क्षेत्रं न वारो ग्रहदेवता ॥ न च व्य
 तिर्व्यतीपातवैधृत्याद्यास्तथैव च ॥ २८ ॥ कुर्यादयोगाग्निदेवेशि भवंति न कदाचन ॥ प्राप्ते स्वरवले युक्ते सर्वमेव शुभं फलं ॥ २९
 ॥ देहमध्ये स्थितानां ओषधिरूपाः सुविज्ञाः ॥ ज्ञातव्याश्च वधैर्नित्यं स्वदेहे ज्ञानहेतवः ॥ ३० ॥ नाभिस्थानकं कंदोर्ध्वं
 कुरादेव निर्मिता ॥ दिसप्रतिमहत्वारिण देहमध्ये व्यवस्थिता ॥ ३१ ॥ नाडीस्था कुंडली शक्तिभुजंगाकारशायिनी ॥ ततो
 दशोर्ध्वं नाडी दशैवाधः प्रतिष्ठिता ॥ ३२ ॥ द्वे द्वे तिर्यगात्तानां ओषधुर्विशतिसंख्यया ॥ प्रधानादशना प्रसूतदशावा

स्वद
२

युप्रवाहका॥३३॥तिर्यगूर्ध्वमधस्तादावायुदेहसमन्विता॥चक्रवत्संस्थितादेहसर्वप्राणसमाभिता॥३४॥तासांमध्येदश
श्रेष्ठादशानांतिश्रुतमा॥३५॥चपिंगलाचैवमुखमगाचतुतीयका॥३५॥गंधारीहस्तिनीजिह्वापूषाचैवयशस्विनी॥
अलंबुषाकुरुक्षेत्रेवशंखिनीदशमीतथा॥३६॥५५वामेस्थिताभोगेदक्षिणेपिंगलातथा॥मुखमगामध्येदेशेतुंगाधारी
वामचक्षुर्वी॥३७॥दक्षिणीहस्तिजिह्वावपूषाकर्णेचदक्षिणे॥यशस्विनीवामकर्णेअननीचाप्यलंबुषा॥३८॥
कुरुक्षेत्रेदेशेतुमूलस्थानेचशंखिनी॥एवंद्वारसमाभित्यतिष्ठंतिदशनाडिकाः॥३९॥५५पिंगलामुखमगाप्राणमार्गसमाभि
ता॥एताहिदशनाप्राप्तुदेहमध्येव्यवस्थिता॥४०॥नामानिनाडिकानांतुवातानांप्रवदाम्यहं॥प्राणापानसमानश्चदानोव्या
नसक्व॥४१॥नागःकूर्मोऽथकृकलोदेवदत्तोऽधनंजयः॥हृदिप्राणोवसीत्रितयमपानोऽरुमंडले॥४२॥समानोनाभिदेशेतुउदानः
कंठसंध्यमः॥व्यानोव्यापिशरीरप्रधानादशवायवः॥४३॥प्राणाद्यापंचविद्यातानाद्याःपंचवायवः॥तेषामपिचपंचा
नास्थानानिचवदाम्यहं॥४४॥उदारेनागआरव्यातःकूर्मउन्मीलनेस्मृतः॥कृकलोऽशुक्लतज्ज्योदेवदत्तोविजृम्भने॥४५॥
नजहातिमृतंवापिसर्वव्यापिधनंजयः॥एतेनाडियुसर्वासुभ्रमंतेजीवरूपिणः॥४६॥प्रकारंप्राणसंचारंतत्क्षय्येदेहसंध्यतः
५५पिंगलायुयुमगनाडीभिस्तिष्ठभिर्बुधः॥४७॥५५वामेचविज्ञेयापिंगलादक्षिणेस्मृता॥उरुनाडीस्थितावामाततोव
लाचपिंगला॥४८॥५५यांसंस्थितश्चंद्रपिंगलायांचभास्करः॥मुखमगाशंभुरूपेगाशंभुर्हंसस्वरूपतः॥४९॥हकारानि

२

र्गमः प्रोक्तः सकोरैतं प्रवेशने ॥ हकारः शिवरूपेण सकारः शक्तिरुच्यते ॥ ५० ॥ शक्तिरूपस्थितश्चंद्रो वामनाडी प्रवाहकः ॥ दक्षिणाडी प्रवाहश्च शंभु
 रूपी दिवाकरः ॥ ५१ ॥ स्वासे सकारसंस्थितु यदा नंदीयेते बुधैः ॥ तदानं जीवतो के स्मिं फलं कोटिगुणं भवेत् ॥ ५२ ॥ अनेन लक्ष्येद्योगी चैक
 चित्तममाहितः ॥ सर्वमेवाविजानीयात् मार्गं वै सूर्यचंद्रयोः ॥ ५३ ॥ ध्यायेत्तत्त्वं स्थिरे जीवे अस्थिरेन कदाचन ॥ इष्टा सिद्धिर्भवेत्तस्य म
 हात्मा भोजयंतथा ॥ ५४ ॥ चन्द्रसूर्यमदाभ्यामंये कुर्वन्ति सदानराः ॥ अतीतानागतज्ञानं तेषां हस्तगतं सदा ॥ ५५ ॥ वामे वामनरूपं स्या
 जगदाप्ताय नंपरां ॥ दक्षिणे च भागे न जगदुत्पादयेत् सदा ॥ ५६ ॥ मध्यमा भवति क्रूरा दुष्टा सर्वत्र कर्मसु ॥ सर्वत्र शुभकार्येषु वा
 मा भवति पुष्टदा ॥ ५७ ॥ निर्गमे तु शुभावामा प्रवेशे दक्षिणा शुभा ॥ चंद्रः समस्तविशेषो विष्णुविद्यमः सदा ॥ ५८ ॥ चंद्रः स्त्रीषु
 रुषः सूर्यः श्वंदुर्गौरे सितो रविः ॥ चन्द्रनाडी प्रवाहेन सौम्यकर्माणि कारयेत् ॥ ५९ ॥ सूर्यनाडी प्रवाहेनौदककर्माणि कारयेत् ॥ सु
 बुद्धगायाः प्रवाहेन सिद्धिमुक्तिफलानि च ॥ ६० ॥ अक्षौ चंद्रसिते पक्षे मातृकर्तुं सिते तरे प्राणिपद्यादिना न्याहुस्त्रीणि व्रीणि
 क्रमोदये ॥ ६१ ॥ सार्धं द्विघटिका ज्ञेया शुक्लकृष्णेशश्रीरविः ॥ बहून्पेकदिने नैव यथायच्छीघटिक्रमात् ॥ ६२ ॥ वेहेत्तावद्दृष्टि मध्ये पंच
 तत्त्वानि निर्दिशेत् ॥ प्रतिपत्तो दिना न्याहुर्विपरीते विपर्ययः ॥ ६३ ॥ शुक्लपक्षे भवेद्दामा कृष्णपक्षे च दक्षिणा ॥ जानीयात् प्रतिपत्पूर्वं
 योगी तद्वत्मानसः ॥ ६४ ॥ उदयं चन्द्रमार्गेण सूर्येणान्नमयं यदि ॥ ददाति गुणसंधातं विपरीते विपर्ययः ॥ ६५ ॥ शशांकं चाप्ये
 द्रात्रौ दिवा धोर्ये दिवाकरः ॥ इत्याभ्यासतो नित्यं योगीनां त्रसंशयः ॥ ६६ ॥ सूर्येण वध्यते सूर्यश्चंद्रश्चंद्रेण वध्यते ॥ योजा

खद
३

नातिक्रियासेतां त्रैलोक्यं वश्येत क्षणात् ॥६७॥ गुरुशुक्रबुधेन्द्रां वामे दक्षिणादि ॥ सिद्धिदा सर्वकार्येषु शुभपक्षे विशेष
तः ॥६८॥ अर्कागात्रशोभागां वामे दक्षिणादि ॥ स्मर्तव्या च कार्येषु कृष्णपक्षे विशेषतः ॥६९॥ एकैकस्पष्टी पंचक्रमेण
बोदयति च ॥ क्रमादेकैकनाड्यां तु तत्त्वानां पृथगुद्भवः ॥७०॥ अहोरात्रस्य मध्ये तु ज्ञेया द्वादशसंक्रमात् ॥ कृष्णकर्कटकन्यातिम
गमी न निशाकरे ॥७१॥ मेघे सिंहे च धनुर्विजुलायां मिथुने घटे ॥ उदयोदक्षिणे ज्ञेयो शुभाशुभविनिर्णयः ॥७२॥ तिथेर्न पूर्वोत्तरो
चंद्रो भातुः पश्चिमदक्षिणे ॥ दक्षिणाड्या प्रसौतुनगद्वेद्याम्पश्चिमे ॥७३॥ वामाचा प्रवाहे तु नगद्वेत्पूर्वमुत्तरे ॥ परिपंथिभयं
तस्य गतो सौ न निवर्तते ॥७४॥ तस्मात्तत्र न गंतव्यं बुधैः सर्वहितेषुभिः ॥ तदा तत्र तु संघातमृत्युर्विवेकसंशयः ॥७५॥ शुक्रपक्षे द्वि
तीयायां अर्के वहति चंद्रमा ॥ दृश्यते ताभदः पुंसां सौमसौख्यं प्रजायते ॥७६॥ सूर्योदये यदा सूर्यश्चंद्रोदयो भवेत् ॥ सिध्यं
ति सर्वकार्याणि दिवा रात्रिगता न्यपि ॥७७॥ चंद्रकाले यदा सूर्यः सूर्यश्चंद्रोदये भवेत् ॥ उद्वेगकलहो हानिभुभं सर्वनिवारयेत्
॥७८॥ प्रथमे स हि दुर्द्वेगं धनहानिर्द्वितीयके ॥ तृतीये गमनं प्रोक्तं दृष्टनाशं चतुर्थके ॥७९॥ पंचमे राजविध्वंसं षष्ठे सर्वार्थनाशं ॥
सप्तमे व्याधिः ॥ खानि अष्टमे मृत्युमादिशेत् ॥८०॥ कालत्रये दिनान्यष्टौ विपरीतं यदा वैहेतुः ॥ तदा दुष्टफलं प्रोक्तं किंचि
न्यूनं तु शोभनं ॥८१॥ प्रातर्मध्याह्नयोश्चंद्रः सायं काले दिवाकरः ॥ तदा नित्यं जयंता भविष्यंति तुः खदं ॥८२॥ वामे वा
दक्षिणे वा पियत्र संक्रमते शिवः ॥ कृत्वा तत्पादमादौ च यात्रा भवति सिद्धिदा ॥८३॥ चंद्रसमपदाकार्याः रविस्तु विषमः

३

सदा॥ पूर्णपादं परस्मैकृत्ययात्राभवतिसिद्धिदा॥ ८४॥ चंद्रवारे चतुर्व्यादं पंचपादाश्च भारकौ॥ एवं च गमनं श्रेयसाधयेद्ब्रह्मचर्यं
 ॥ ८५॥ यत्रांगे च ते वायुस्तदंगस्य करजतं॥ सुप्रोत्थितो मुखं स्पृश्यात्तभते वांक्षितं फलं॥ ८६॥ पादत्रेतथा ग्राह्यो गृहानिर्गमनेपि
 च॥ यदंगे वहते नाडीयास्तदंगतिकरां धिगा॥ ८७॥ नहानिकतहौ नैव कंठकैर्नापि भिद्यते॥ निवर्तते मुखे नैव सर्वोपद्रववर्जितः
 ॥ ८८॥ गृहबंधुनृपमान्या अन्येपि शुभदायिनः॥ पूर्णांगवदुक्तं कर्त्तव्या कार्या सिद्धिर्भविष्यति॥ ८९॥ अग्निचौपादमार्गाद्या अन्येषां वादिनिग्रहाः
 कर्त्तव्यास्तु रिक्तायां जयतां भस्मवार्थिभिः॥ ९०॥ दूरदेशे विधातव्यं गमनं तु हिमद्युतौ॥ अभ्युदयदेशे प्रेतुता रणावित्तिके च न॥ ९१॥
 यत्किंचित्पूर्वमुद्दिष्टं ताभादिसमागमः॥ तत्सर्वं पूर्णनाडीं शुजायते निर्विकल्पकं॥ ९२॥ भूयसाङ्गा विपर्यस्तं यत्पूर्वप्रतिपादितं॥ जा
 यते नान्यथा नैव यथा सर्वज्ञभाषितं॥ ९३॥ व्यवहारे वलौख्ये देवि विद्यादिवंबका॥ कुपिताश्चामि वैराद्या पूर्णास्मात्पुर्भयं कराः॥ ९४॥
 दूराध्वानेषु मन्त्रेण निर्विघ्नेनैव सिद्धिदः॥ प्रवेशकार्यं हेतुसूर्यशीघ्रं प्रशस्यते॥ ९५॥ चंद्रवारे विंशतिं सूर्यवेलां वशं न्यतः॥ सुखमा
 या भवेन्मोक्षं कदेवा विधास्यति॥ ९६॥ अयोग्ये योग्यता नाडीयोग्ये पश्य योग्यता॥ कार्यानुबंधनो जीवकथं हृदसमाचरेत्॥ ९७॥
 शुभाशुभानि कार्याणि क्रियन्ते हर्निशं यदा॥ तदा कार्यनिरोधेन कार्यनाडी प्रचालनं॥ ९८॥ अथ इडाः॥ स्थिरकर्मण्यतं कोरुद्राश्च
 गमने तथा॥ आश्रमे हर्म्ये प्रासादे वस्तुना संग्रहेऽपि च॥ ९९॥ वापीकूपतडागादिप्रतिष्ठानं भूदेवयोः॥ यात्रादाने विवाहे च वस्त्रातं
 कारभूषणं॥ १००॥ शान्तिकं पुष्टिकं चैव दिव्यौषधिरमायनं॥ स्वस्वामी दर्शनं मे त्रेवाणि ज्येष्ठकनसंग्रहे॥ १०१॥ गृहप्रवेशे मेवायां कृ

मे॥ कलावादिशिके त्वायां स्वामिसंबोधने तथा ॥४॥ गीतवाद्यादिनृत्यादौ गीतशास्त्रविचार

स्वद
४

व्यां वैवीजवापने॥ शुभे कर्मणि संघोचनिर्गमि च शुभशशी॥२॥ विद्यां भादिकार्येषु बांधवानां च दर्शने॥ जलमोक्षे च धर्मवदीक्षायामंत्रमा
धने॥३॥ कातविज्ञानसूत्रे च वृत्तुष्यदृष्टागरेण॥ पुराणमणिवेशे च तितकद्वयधारणे॥४॥ गजाश्वारोहणे च चिगजाश्वानां च बंधने॥ परो
पकारेणैव निधीनां स्थापने तथा॥५॥ आर्तिशोकविषादे च चरितमूर्द्धितेपि वा॥ स्वजनस्वामिसंबंधे धान्यादिदारुसंग्रहे॥६॥ स्त्री-
णां देतादिभूयायां वृष्टेरागमने तथा॥ गुरुपूजाविषादीनां चालनं च वानने॥७॥ इडायां सिद्धिदं प्रोक्तं योगाभ्यासादिकर्म च॥ तत्रापि व
र्जयद्वायुं तेजश्चाकाशमेव च॥८॥ सर्वकार्याणि कर्मणि दिवा रात्रि गतान्यपि॥ सर्वेषु शुभकार्येषु चंदचारः प्रशस्यते॥९॥ अथ पिंगला॥
कठिनऋग्विद्यानां पठने पाठने तथा॥ स्त्रीसंगवेशणमने महानौकाधिरौहने॥१०॥ भूयकार्येषु रापने वीरसंत्राद्यपासने॥ विह्वले ध्वंस
देशादि विषदानादि वैरिणा॥११॥ शस्त्राभ्यासे च गमने मृगयापशुविक्रये॥ इष्टिकाकाष्ठपाषाणान्नघर्षणदाराणे॥१२॥ गतभ्या
मेयं तत्र तं त्रेदुर्गपर्वतौहने॥ दूते चौर्यगताश्वादि राधमाधनवाहने॥१३॥ व्यायामे मारणे च्चाट्टे च कर्मादिकमाधने॥ यदि क्षीणीय-
क्षवेतालवियभूतादिनिग्रहे॥१४॥ रवींद्रमहिषादीनां गजाश्वारोहणे तथा॥ नदीजलो घटारोमे बिजेति तिलोवने॥१५॥ मारणे मोहने स्तंभे
विह्वोच्चाटने वधो॥ प्रेरणाकर्षणे क्षौभे दाने च क्रमविक्रये॥१६॥ खड्गहस्ते वैरियुद्धे भोगे वारजदर्शने॥ भोज्ये ज्ञाने व्यवहारे क्रूरेदिप्रोवि-
शुभः॥१७॥ मुक्तमात्रेण संदाग्नौ स्त्रीणां वशपादिकर्मणि॥ शयनं सूर्यबाहेन कर्त्तव्यं सर्वदा बुधैः॥१८॥ क्रूराणि सर्वकार्याणि च
राणि विविधानि च॥ तानि सिध्यन्ति सूर्येण नात्र कार्या विद्यारागा॥१९॥ अथ सुषुम्णा॥ क्षणां वा मेक्षणां दक्षेयदावहतिमारुतः

४

संख्यासंधि

सुखमगासावविज्ञेयासर्वकार्यहरास्मृता॥२१॥तस्यानाङ्गास्थितोवह्निर्ज्वलंतंकातरूपिणं॥विद्युवंतंविजानीयात्सर्व
 कार्यविनाशनं॥२२॥क्षणंवाभेक्षणंदक्षेविव्यवंभावमादिशेत्॥विपीतफलंज्ञेयंज्ञातव्यंचवगानने॥२३॥उभयोरवसंचा
 रेविव्यवंतंविदुर्वधाः॥नकुर्यात्क्रूरसोम्यानि तत्सर्वनिःफलंभवेत्॥२४॥जीवितेमरणेप्रश्नेलाभातामौजयाजयेत्॥वि
 द्युर्वैपरीत्यं स्यात्संस्मरेजगदीश्वरं॥२५॥ईश्वरं चिंतितं कार्यं योगाभ्यासादिकर्मसु॥अन्यत्र न कर्तव्यं जपतामसुरेव
 भुभिः॥२६॥सूर्येण वहमानायां सुखमगाया मुहुर्मुहुः॥सायंदद्याद्द्वंदद्यात्सर्वथा न तदन्यथा॥२७॥नाडीसंक्रमणो
 कादेतत्त्वसंक्रमणतथा॥शुभं किंचिन्नकर्तव्यं पुरापदानादिकोटिधा॥२८॥वियमस्योदयो यात्रामनसापि न चिंतयेत्॥यात्राहानिक
 रीतस्य मृत्युः क्लेशो न संशयः॥२९॥पुरोवामोर्ध्वतश्चंद्रोदक्षाधः पृथ्वीरविः॥पूर्णां रिक्रविवेकोयं ज्ञातव्यो दे शिके सदा॥३०॥उर्ध्ववामा
 ग्रतोर्ध्वो ज्ञेयो वामपथि स्थितः॥पृथ्वी दक्षे तथा ध्रुवस्यात्सूर्यवाहगतः शुभः॥३१॥अनादिवियमसंधि निराहारां निराकुलां॥पौ
 रूक्षमेविलीयेत सासंध्यासंधिरुच्यते॥३२॥नवेदोदमित्याहुः संध्यासंधिर्निगद्यते॥विद्युवत्संधिग प्राणाः सासंध्यासंधिरुच्य
 ते॥३३॥इति नाडिभेदः॥अथ तत्त्वनिर्णयः॥श्रीदेव्युवाच॥देवदेव महादेव सर्वसंसारतापक॥स्थितं त्वदीये हृदये राहस्यं वद मे
 प्रभो॥३४॥ईश्वर उवाच॥स्वज्ञानराहस्यात्तु न किंचिदिदं देवता॥स्वरज्ञाने रतो योगी स योगी परमो मतः॥३५॥पंचतत्त्वात्त भ
 वत्सृष्टिः तत्त्वितत्त्वं विलीयते॥पंचतत्त्वं पातत्त्वं तत्त्वातीतं निरंजनं॥३६॥तत्त्वानां नाम विज्ञेयं सिद्धियोगेन योगिनां॥भूतानां इ
 न वेदं वेदमित्याहुर्वेदावेदो न विद्यते॥परमात्मा विद्यते येन स वेदो वेद उच्यते॥

स्वर
५

एविहानिजानंति हि स्वरोत्रमाः ॥३८॥ पुरोवामोर्ध्वश्चोदक्षधः पृथुतोरविः ॥ पूर्णारिक्तविवेकोयं ज्ञातव्यो देशिकैः सदा ॥३९॥
एधिव्यापन्नधातेजोवायुकाशमेव च ॥ पंचभूतात्मकं सर्वं योजानाति सुपूजितः ॥४०॥ सर्वलोकस्य जीवानां न देहे भिन्नतत्त्व
कं ॥ भूतलोकस्य पर्यन्ताडीभेदः पृथक् पृथक् ॥४१॥ वामे वा दक्षिणे वापि उदयात्म्यं च कीर्तितं ॥ अष्टधा तत्त्वविज्ञानं शृणु वक्ष्यामि
मुदरी ॥४२॥ प्रथमे तत्त्वसंख्यायां द्वितीयेश्वाससंधिषु ॥ तृतीयेस्त्वरचिह्नानि चतुर्थे स्थानमेव च ॥४३॥ पंचमेतत्त्ववर्णाश्च वक्ष्ये
तु प्राणमेव च ॥ सप्तमे त्वाऽसंयुक्तमस्य मे गतितक्षणं ॥४४॥ एवमष्टविधं प्राणां विभुवं च चराचरं ॥ स्वान्तरात् देवीनां न्यथा त्वं
बुजासने ॥४५॥ निरीक्षितव्यं प्रयत्नेन यदा प्रपुष्पकातत ॥ कातस्य च च नार्थाय कर्म कुर्वन्तियोगिनः ॥४६॥ श्रुत्वा रं गृह्यको
मध्यांगुल्येनोनासापुटद्वयं ॥ वदने प्रांतकोयां त्वां एतौ शेषे दृगंतयोः ॥४७॥ अस्मां अंतः पृथिव्यादितत्त्वज्ञानं भवेत्तत्क्रमा
त ॥ पीतः श्वेता रुग्णः श्यामैर्विंदुभिर्निरुपाधिरवः ॥४८॥ दर्पणो न समा लोक्यतश्चासं व निक्षिपेत् ॥ आकारैस्त्व विजानीयान्न
त्वभेदं विचक्षणैः ॥४९॥ चतुरस्रं चार्धचंद्रा त्रिकोणां वर्तुलं स्मृतं ॥ विंदुभिस्तनभोजेयं साकारैस्तत्त्वतक्षणं ॥५०॥ मध्ये पृ
थ्वी ह्यक्षश्चापश्चोर्ध्ववहति चानलः ॥ तिर्यग्वायुप्रवाहश्च नभो वहति संक्रमे ॥५१॥ आपः स्मितक्षितिः पीता रक्तवर्णा हु
ताशनः ॥ मारुतो नीलजीमूत आकाशं सर्ववर्णकं ॥५२॥ प्रथमे वहते वायुः द्वितीये वहते नलः ॥ तृतीये वहते न्माह्वयश्च
तुर्थे वा रुग्णं वहते ॥५३॥ अंधध्वये स्थितो वह्निर्नाभिर्मूले प्रभंजनः ॥ जानुदेशे क्षिप्ती तोयं पादान्ते मस्तके नभः ॥५४॥ मोह

५

यं मधुं चादं कवायं जलमेव च ॥ तिक्रं तेजः समो गोऽक्ष आकाशं कदुकं तथा ॥ ५५ ॥ अष्टांगुलं वेहे दायुरनलश्चतुरंगुलः
द्वादशांगुलमाहेयं वोऽङ्गांगुलवारुणाः ॥ ५६ ॥ उर्ध्वमृत्पृथः शांतिर्यगुञ्जटनं तथा ॥ मध्ये संभं विजानीयान्नभो सर्वत्र
मध्यमः ॥ ५७ ॥ पृथिव्यां स्थिरकर्माणि च कर्माणि वारुणा ॥ तेजसि समकर्माणि मारुणाश्चात्ने निते ॥ ५८ ॥ व्योम्नी न किं
चित्कर्तव्यमभ्यसेद्योगसेवया ॥ भून्त्यता सर्वकार्यसु नात्र कार्यो विचारणा ॥ ५९ ॥ पृथ्वी जलाभ्यां सिद्धिः स्यान्मृत्पुव
हौक्षयो निते ॥ नभसो निष्फलं सर्वज्ञातव्यं तत्त्ववेदिभिः ॥ ६० ॥ विताभो क्षितिर्ज्ञेया तत्क्षणात्त्रोयतत्त्वतः ॥ हानिः
स्याद्दिहाताभ्यां नभसो निष्फलं भवेत् ॥ ६१ ॥ पीतः शनेर्मध्यवाही हनुं यावदुरुध्वनः ॥ उर्ध्वगः पार्थिवो वायुस्थिरका
र्यप्रकारकः ॥ ६२ ॥ अधोवाही गुरुध्वानः शीघ्रगः शीतलः सितः ॥ यः वोऽङ्गांगुलो वायुः स आपः शुभकर्मकृत् ॥ ६३ ॥
आवर्तगश्चात्पुष्मावशो गामश्चतुरांगुलः ॥ उर्ध्वाही च यः क्रूरकर्मकारी स तेजसः ॥ ६४ ॥ उष्मशीतकृष्णवर्णसि
र्यगामी चाष्टांगुलः ॥ वायुपवनसंशोयं च कर्मसु सिद्धिदः ॥ ६५ ॥ यः समीरः समासः सर्वतत्त्वगुणावहः ॥ अम्ब
रं विजानीयाद्योगीनां योगदायकं ॥ ६६ ॥ तथा च ॥ पीतं चैव चतुष्कोणं मधुं मध्यमश्रितं ॥ भोगदं पार्थिवं तत्त्वं
प्रवाहे द्वादशांगुलं ॥ ६७ ॥ श्वेतमर्धदुसंकाशं चादुकायाय मोदकं ॥ ताम्रकृद्धारुणं तत्त्वं प्रवाहे वोऽङ्गांगुलं ॥

स्वद
६

६८॥ अक्रं त्रिकोणं त्रिकं स्याद्भ्रुवर्गं प्रवाहकं ॥ दीप्तं तेजसं तत्त्वं प्रवाहे चतुरंगुलं ॥ ६९॥ नीलं च वर्तुलाकारं च्वादा मंतीर्यगाश्रितं ॥ चपलं
मारुतं तत्त्वं प्रवाहेष्टं गुलं स्मृतं ॥ ७०॥ वर्णाकारं च्वादुवहं अव्यक्तं सर्वगामिनं ॥ मोक्षदं नभसं तत्त्वं सर्वकार्येषु निष्फलं ॥ ७१॥ पृथिवी-
जलेभ्युभेतत्त्वे तेजो मिश्रफलोदये ॥ हनिमृत्युकरो पुंसामभ्युभौवो ममारुतौ ॥ ७२॥ आपपूर्वे पश्चिमे पृथ्वी तेजश्च दक्षिणे तथा ॥
वायुश्चोत्तरदिग्ज्योमध्यकोरोगतं नभः ॥ ७३॥ चंद्रपृथ्वीजले स्यातां सूर्ये चाग्निर्यदा भवेत् ॥ तदा सिद्धिर्न संदेहः सोम्या सोम्येषु कर्मसु
॥ ७४॥ तामपृथ्वीकृतो हि स्यात् निशायां लाभकृत् जलं ॥ वह्नौ मृत्युक्षतिर्वायौ नभस्थानंदहेत्कचित् ॥ ७५॥ जीवितव्योजयेतां
कृष्यां च वनकर्मणो ॥ मंत्रार्थे युद्धप्रश्ने च गमनागमने तथा ॥ ७६॥ आयाति वारुणो तत्त्वे तत्र स्थोपि शुभं क्षितौ ॥ प्रयाति वायुतो
तत्र हानि मृत्युर्न भवेत् ॥ ७७॥ पृथिव्यां मूलचिंता स्यात्तृतीयं जलवातयोः ॥ तेजसी धातुचिंता स्यात् शून्यमाकाशतो वदेत् ॥ ७८॥
पृथिव्यां बहुपादः स्युः द्विपदतो यवायुतः ॥ तेजसी च चतुष्पादानभसि पादवर्जितः ॥ ७९॥ कुजो वह्निरविः पृथ्वी सोमिरापः प्रकीर्ति-
तः ॥ वायुस्थानस्थितो गरुः रक्षार्धप्रवाहकः ॥ ८०॥ जले चंद्रो बुधः पृथ्वी गरुवारः सितो नलो ॥ वामनाऽनां स्थिताः सर्वे सर्वकार्येषु
निश्चिताः ॥ ८१॥ बुधो नलादिं शुक्रो वही विकृजस्तथा ॥ वायु गरुशनिर्वोद्भिर्गुरुवप्रकीर्तिताः ॥ ८२॥ पार्थिवमूलविज्ञानं जीवे-
ज्ञानं जले तथा ॥ आग्नेयां धातुविज्ञेयं व्योमिशून्यं विनिर्दिशेत् ॥ ८३॥ तुष्टिः पुष्टिः तिक्तीडाजटाहास्याधराजले ॥ तेजो वायोश्च
सुप्राज्ञः ज्वरकंप्रवासिनः ॥ ८४॥ गतायुर्मृत्युराकाशे चंद्रावस्था प्रकीर्तिता ॥ द्वादशैता प्रयत्नेन ज्ञातव्ये देशिकैः सदा ॥ ८५॥

६

पूर्वायां पश्चिमेयाम् उत्तरस्यां यथाक्रमं ॥ पृथिव्यादीनि भूतानि विलिख्य निविनिर्दिशते ॥ ८६ ॥ पृथिव्यां पञ्चतथातेजो वायुराकाशमे
 व ॥ पंचभूतात्मकं देहं ज्ञातव्यं च वानेने ॥ ८७ ॥ अस्थिमांसत्वचानाडीरोमं चैव तु पंचमं ॥ पृथ्वीपंचगुणा प्रोक्ता ब्रह्मज्ञानेन
 भाषितं ॥ ८८ ॥ शुक्रशोणितमज्जा च मूत्रलालं च पंचमं ॥ आपः पंचगुणा प्रोक्ता ब्रह्मज्ञानेन भाषितं ॥ ८९ ॥ क्षुधा तृष्या तथा
 निद्रा कांतिरातपमेव च ॥ तेजः पंचगुणा प्रोक्ता ब्रह्मज्ञानेन भाषितं ॥ ९० ॥ धावनं वलानं गंधं संकोचन प्रसारणं ॥ वायोः पं
 चगुणा प्रोक्ता ब्रह्मज्ञानेन भाषितं ॥ ९१ ॥ रागद्वेषस्तथा लज्जा भयमौहश्च पंचमः ॥ नभः पंचगुणा प्रोक्ता ब्रह्मज्ञानेन भाषि
 तं ॥ ९२ ॥ पृथिवी पलपंचाशच्चत्वारिंशदा पञ्चधा ॥ तेजस्त्रिंशद्विजानीया द्वायुर्विशतिरिद्रुमः ॥ ९३ ॥ पार्थिवैश्चिरकाले च ता
 भश्चापेक्षणा इवेत् ॥ ज्ञायते पवनान्त्वलसिद्धौ प्यग्नौ विनश्यति ॥ ९४ ॥ पृथिवी पंच अपां वेदो गुणास्तेजो धिवायुतः ॥ नभः
 एकगुणं चैव तत्त्वज्ञानमिदं भवेत् ॥ ९५ ॥ पूत्कारः कृप्रस्फुरिता विक्षेपापतिता वरा ॥ ददमति सर्वकार्येषु न्नवस्था मृदं
 फलं ॥ ९६ ॥ धनिष्ठारोहिणी ज्येष्ठा अनुराधा श्रवणास्तथा ॥ अभिजिष्ठा तारायाटा पृथ्वी तत्त्वमुदाहृतं ॥ ९७ ॥ पूर्वविष्टै
 स्तथा श्लेषा मूलमाद्रा च रोहिणी ॥ उत्तराभाद्रपदौ यतत्वं शतभिषा प्रिये ॥ ९८ ॥ भरणी कृत्तिका पुष्यमघा पूर्वविष्ठा
 तुनी ॥ पूर्वाभाद्रपदा स्वाती तेजस्तत्त्वमिति प्रिये ॥ ९९ ॥ विशाखोत्तरफाल्गुन्यो हस्त चित्रा पुनर्वसो ॥ अश्विनी मृगशी

स्वद
७

र्वेववायुतत्त्वमुदाहृतं॥२००॥वह्मनाडीस्थितोऽनोयत्तद्वृत्तिशुभाशुभं॥तत्सर्वसिद्धिमायातिभूत्येभूत्यनसंशयः॥१॥तत्त्वेरा-
मोजयंप्राप्तमुत्तत्त्वेवधनेजयः॥कौशानिहताःसर्वयुद्धेतत्त्वविपर्यये॥२॥जन्मांतरीयसंस्कारात्प्रसादादर्थवागरोः॥केवांवि-
जायतेतत्त्ववासनाविमलात्मनां॥३॥अथपंचतत्त्वध्यानं॥तंवीजंधारांगीध्यायेच्चतुरात्रांमुपीतभां॥सुगंधं सर्ववर्णात्त्वमा-
राणंदेहताघवं॥४॥तंवीजंवारुणाध्यायेदर्धचंद्रंशशिप्रभं॥क्षततृयादिसहिष्णुत्वंजलमध्येचमध्यमं॥५॥तंवीजंशिविनंध्या-
येत्रिकोणमरुणाप्रभं॥बहुलपानभोक्तृत्वमातयाग्निसहिष्णुता॥६॥यंवीजंपवनंध्यायेदूर्तुलंस्पामलप्रभं॥आकाशागम-
नाद्यंचपक्षिवह्मनंतथा॥७॥हंवीजंगगनंध्यायेन्निराकोरुप्रभं॥ज्ञानंत्रिकातविषयंमैश्वर्यमणिमादिकं॥८॥स्वराज्ञा-
नीनोयत्रधनेनास्मिततःपरां गम्यतेस्वाज्ञानेनअनायासःफलंलभेत॥९॥इतितत्त्वध्यानं॥अथयुद्धविजयः॥श्रीदेव्यु-
वाचः॥देवदेवमहादेवमहाज्ञानंस्वोदयं॥त्रिकातविषयंवैवक्यंभवतिशंक॥१०॥इत्युवाचः॥अर्थकातजयप्रश्नं
शुभाशुभमितित्रिधा॥एतत्रिकातविज्ञानंनान्यद्भवतिमुंदी॥११॥तत्त्वेशुभाशुभंकार्यतत्त्वजयपराजयः॥तत्त्विसमर्घ-
महर्घतत्त्वेत्रिपदमुच्यते॥१२॥देव्युवाच॥देवदेवमहादेवसर्वसंसारसागरो॥किंनराणांपरमित्रंसर्वकार्यार्थसाधकं॥१३॥
श्रीशिवउवाच॥प्राणाएवपरमित्रंप्राणाएवपरःसखा॥प्राणतुल्यपोबंधुर्नास्तिनास्तिवरानने॥१४॥श्रीदेव्युवाच॥क

धं प्राणास्थितो वायुदेहे किं प्राणरूपकं ॥ तच्चैषु संवत्सराणां जायते योगिभिः कथं ॥ १५ ॥ श्रीशिव उवाच ॥ कायानगरमभ्युत्तमा
रुतोरक्षपालकः ॥ प्रवेशे दशभिः प्रोक्तो निर्गमे द्वादशांगुलः ॥ १६ ॥ गमने तु चतुर्विंशाने त्रवेदास्तु धावने ॥ मैथुनी पंचवयसी श्वश
यने च शतांगुलः ॥ १७ ॥ प्राणस्पतुर्गतिर्देवि स्त्वभावाद् द्वादशांगुलः ॥ भोजने च चने चैव गतिरष्टादशांगुलः ॥ १८ ॥ एकंगुलक
ते न्यूनं प्राणो निकामतामता ॥ आनंदस्तु द्वितीयः स्यात्कविरुक्तिस्तृतीयके ॥ १९ ॥ वाचा सिद्धिश्चतुर्थे तु हृदि स्थितु पंच
मे ॥ यद्येत्वाकाशगमनं चंद्रवेगश्च स प्रमे ॥ २० ॥ अष्टसिद्धयश्चाष्टौ नवमे निक्षयो नव ॥ दशमे दशमूर्तिश्च द्वायानाशौ
दशौ कके ॥ २१ ॥ द्वादशो हंसचारश्च गंगामृतसंपिबेत् ॥ आनवाये प्राणा पूर्णो कस्य भक्षं च भोजनं ॥ २२ ॥ एवं प्राणा वि
धिः प्रोक्ता सर्वकार्यफलप्रदा ॥ जायते गुरुवाक्येन न विद्यातशास्त्रकोटिभिः ॥ २३ ॥ प्रातश्चंद्रो रविः सायं यदि चैवान्न ल
भ्यते ॥ मध्याह्ना च मध्याह्ना द्वापरतस्तौ प्रवर्तते ॥ २४ ॥ द्वायुद्धे जये चंद्रः समासने दिवाकरः ॥ वहन्नाप्रायतः पादे सर्वसि
द्धिं प्रजायते ॥ २५ ॥ यात्रां भे विवाहे च प्रवेशे नगरादिके ॥ शुभकार्येषु सर्वेषु चंद्रवारः प्रशस्यते ॥ २६ ॥ अयनतिथिदि
नेशः स्वीयतत्वेन युक्तो यदि वहतिकदा विद्वैवयोगेन पुसां ॥ स जयति रिपुसैन्यं स भूमात्रस्वरेण प्रभवति न च विघ्नं केश
वशपापिलोके ॥ २७ ॥ जीवांश्च तृतीयां जीवां गे परिधाय च ॥ जीवो जयति यो युद्धे जीवान् जयति मेदिनी ॥ २८ ॥ भू

स्वद
८

मौजलेचकर्तव्यंगमनशांतिकर्मसु॥वहौवायौप्रदीपेयुवेयुनर्नोभयेष्वपि॥२९॥जीवेनशास्त्रवध्रीयाजीवेनैवविकारयेत्॥जीवेन
प्रक्षिपेद्वस्त्रंयुद्धेजयति सर्वथा॥३०॥आकृष्यप्राणापवनंसमारोहेतवाहनं॥समुत्तरेपदेदद्यात्सर्वकार्याणि साधयेत्॥३१॥अ
पूर्णे शत्रुसामग्रीं पूर्णे च स्ववलयथा॥कुरुते पूर्णतत्त्वस्थिजपत्येको वसुंधरां॥३२॥यन्नाडी बहने चांगतम्यो नैवाधिदेवता॥सन्मु
खापि दिशो तेषां सर्वकार्यफलप्रदा॥३३॥आदौ तु क्रियते मुद्रा पश्चाच्छ्रद्धा समावर्तेत्॥सर्पमुद्रा कृता येन ते वासिर्दिनसंशयः॥३४॥
वन्द्यप्रवाहेऽप्यथ सूर्यप्रवाहे भयः समायांति च यो धुकामा॥समीपं गच्छन् विदा प्रपीतो याश्च न्यतासां प्रतिकालदृष्टः॥३५॥यांदि
शं बहने वायुर्युद्धं तद्विशिष्टा पयेत्॥जयत्येवं न संदेहः शक्नोति यदि चाग्रतः॥३६॥यत्र नाप्रां बहेद्वायुस्तदंगप्राणमेव च॥आकृष्य
गच्छेत्स्वर्गांतजयत्येव पुरंदरं॥३७॥प्रतिपक्षप्रहारेभ्यो पूर्णांगयो भिरक्षते॥न तस्मिन्निष्ठः शक्तिः बलिद्वैरपि हन्यते॥३८॥अंग
वृत्तं र्जनी वशे पादांगुष्ठस्तथा ध्वनिः॥युद्धकाले च कर्तव्यं तक्षयो धाजयो भवेत्॥३९॥निशाकरोरवौ चारे मध्ये यस्य समीपं गच्छेत्
तो रक्षेद्दिगंतानि जयकांक्षीनः सदा॥४०॥श्वासप्रवेशकाले तु हूते जल्पति वांछितं॥तस्मार्थं सिद्धिमाप्नोति निर्गमेनैव सुंदरी॥४१॥
लाभादीन् अपि कार्याणि दृष्टानि कीर्तितानि च॥जीवं विशति स भ्यंति हानिर्निःसारा भवेत्॥४२॥नरे दक्षास्वकीया च स्त्रियां वामा
प्रशस्यते॥कुंभं युद्धकाले च त्रयोनाडी त्रयोगतिः॥४३॥हकारस्य सकारस्य विना भेदं स्वरः कथं॥सो हं स पदेनैव जीवो ज

८

पतिसर्वदा ॥ ४४ ॥ शून्यांगं पुतं कृत्वा जीवांगे गोपयेत्तयः ॥ जीवांगे घातमाप्नोति शून्यांगरक्षते सदा ॥ ४५ ॥ वामे वायुदिवा दक्षे य
 दिष्टकृतिष्टकः ॥ पूर्वां घातो न जायेत शून्ये घातं विनिर्दिशेत् ॥ ४६ ॥ भूतत्वेनोदरे घातः पदस्थाने तु नाभवेत् ॥ उरुस्थाने
 श्रितत्वेन करस्थाने च वायुना ॥ ४७ ॥ शिरसि व्योमतत्वेन शीतव्यो घातनिर्गम्यः ॥ एवं पंचविधो घातः स्वशास्त्रे प्रकाशितः ॥
 ४८ ॥ युद्धये कृते प्रश्ने पूर्णस्य प्रथमो जयः ॥ रिक्तैश्चैव द्वितीयस्तु जयी भवति नान्यथा ॥ ४९ ॥ पूर्णनाडी गतः पृष्ठे शून्यसं
 गत दयतः ॥ शून्यस्थाने कृतो शत्रू मृत्युतेनात्र संशयः ॥ ५० ॥ वामचोरसं नाम यस्य तस्य जयो भवेत् ॥ पृष्ठकोटिस्थिगोभा
 गे विजयी विद्यमाक्षरः ॥ ५१ ॥ यदा पृष्ठं तिचंद्रस्य सदा संधानमादिशेत् ॥ पृष्ठददानुसूर्यस्य सदा संधानमादिशेत्
 पृष्ठददानुसूर्यस्य सदा जानीहि विग्रहं ॥ ५२ ॥ पार्थिवे च समं युद्धं सिद्धिर्भवति वारुणे ॥ युद्धे हि तेजसि भोगे मृत्युर्वायो
 न भस्म च ॥ ५३ ॥ निमित्तिकं प्रमारा द्वाय दानं जायते नितः ॥ पृष्ठाकाले तदा कुर्याद्द्वंद्वयत्नेन बुद्धिमान् ॥ ५४ ॥ निश्च
 लां प्राणां कृत्वा पुष्पहस्तानि पातयत् ॥ पूर्णाङ्गे पुष्प पटनं शून्ये वा तत्पूतं वेदेत् ॥ ५५ ॥ तिर्यनुपकिात्वापि प्राणा
 यामे त्रिजं मनो ॥ मनो भंममकुर्वाणो सर्वकार्येषु जीवति ॥ ५६ ॥ जीवेन स्यापयेद्वायुं जीवेनारंभयेत्पुनः ॥ जीवेन क्रीडते
 नित्यं द्यूतं जयति सर्वथा ॥ ५७ ॥ स्वराजानीव तादृगे निःफलं कोटिधा भवेत् ॥ इह लोके परत्रैव स्वराजानीवती सदा ॥

स्वद
६

५६॥ दशशतायुतं तक्षं देशाधिपं वलंकवित् ॥ शतक्रतुमुंदाणां वलकोटिगुणं भवेत् ॥ ५६॥ श्रीदेव्युवाच ॥ परस्मिन्मनुष्या
णां युद्धेशक्रौजयस्तथा ॥ यमयुद्धे समुत्पन्ने मनुष्याणां कथं जयः ॥ ५७॥ इति श्रुत्वा च ॥ ध्यायेद्देवं स्थित्वा जीवेत्तु ह्युत्तमा जीवसंगमे ॥
इष्टा सिद्धिर्भवेत्स महाताभोजयस्तथा ॥ ५८॥ निराकारात्समुत्पन्नं साकारं सकलं जगत् ॥ तत्साकारं निराकारज्ञाने भ
वति तन्मयं ॥ ५९॥ इति युद्धजयप्रकाशं ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ नायुद्धं यमयुद्धं त्वया प्रोक्तं महेश्वर ॥ इदानीं दिवदेवीनां वशीक
राकं वद ॥ ६०॥ इति श्रुत्वा च ॥ चन्द्रसूर्याणां वाक्कव्यास्थापयेत्तु जीवमंडले ॥ आजन्मवशगारा माकथितो यंतपो धने ॥ ६१॥ जीवि
तगृह्यते जीवो जीवो वसुप्रदीयते ॥ जीवे स्थाने ततो जीवो वाता जीवांतकारकः ॥ ६२॥ रात्र्यंतया मवेत्तायां प्रमुत्प्रेका
मिनी जने ॥ ब्रह्मदीजं पिवेद्यस्तु वाता प्राण हो नः ॥ ६३॥ अक्षरक्षजं पित्वा तु तस्मिन्काले जपे सति ॥ ततश्च रागं दीयते चंद्रो
मोहमाया तिका मिनी ॥ ६४॥ शयने वा प्रसंगे वा युवत्प्राणिने पिव ॥ यः सूर्याणां पिवेच्चंद्रं स भवेन्मकरध्वजः ॥ ६५॥ शिवमा
लिङ्गं ते शक्त्या प्रसंगे दक्षिणे पिव ॥ ततश्च रागादापयेद्यस्तु मोहयत्कामिनी शतं ॥ ६६॥ सप्तनवत्रयः पंचवारान्संगस्तु
र्यो ॥ चंद्रे क्षितूर्य्यं चंद्रं कृत्वा वश्या भवति कामिनी ॥ ६७॥ सूर्यचन्द्रौ समाकृष्य सर्पाक्रांत्या धरोत्तयोः ॥ महापद्मे मुखं
सहस्रावां वा मिदं चोत्त ॥ ६८॥ आघ्राणमिति चंद्रस्य वा बन्निद्रावशंगता ॥ पश्चाद्वाप्यते वेलायां चोत्पत्तेर्गच्छेत्तु वक्ष

६

श्री॥१५॥अनेनविधिनाकामीवशयेत्सर्वकामिनी॥इदंनवाच्यमन्यस्मिन्नित्याज्ञापामेश्वरि॥१६॥इतिवश्यप्रका
 रं॥अथागर्भप्रकरांतु॥ऋतुकांतंभवानीरीपंचमोहिपदाभवेत्॥१७॥सूर्यचंद्रसमोर्योगेसेवनाद्युत्रसंभवः॥१८॥
 ॥साखावद्वीगवांडुध्वंष्ट्व्यापोवहतेयदा॥भर्तुर्येवेदहाकंदर्पदेहित्रिभिर्वचः॥१९॥ऋतुस्नातापिवेनारीऋतु
 दानंतुयोजयेत्॥रूपलावापसंपन्नोनासिंहप्रसूयते॥२०॥सुखमगासूर्यवाहनऋतुदानंतुयोजयेत्॥अंगहीनःपुमा
 न्यस्तुजायतेकृशविग्रहः॥२१॥वियमांकेदिवा रात्रौ वियमांकेदिनाधिपः॥चंद्रानेत्राग्नितत्त्वयुवंध्यापुत्रमवाप्नु
 यात्॥२२॥ऋत्यांभेविपुंसांसुभ्रूत्वांतेसुधाकरः॥अनेनक्रमयोगेनतादत्तेदेवदंडकः॥२३॥ऋत्वांभेवि
 पुंसांस्त्रियांचैवसुधाकरः॥३भयोःसंगमप्राप्तेवंध्यापुत्रमवाप्नुयात्॥२४॥चंद्रनाडीवहेप्रश्नेगर्भकन्यातदाभवेत्॥
 सूर्योभवेत्तदापुत्रोद्वयोर्गर्भविहस्यते॥२५॥चंद्रेस्त्रीपुरुषःसूर्यमध्यमार्गेनपुंसकः॥गर्भप्रश्नेयदादूतःपूर्णापु
 त्रप्रजायते॥२६॥पृथ्वीपुत्रीजलेपुत्रःकन्यकातुप्रभंजने॥तेजसागर्भपातःस्पातनभसापिनपुंसकः॥२७॥शू
 न्येशून्ययुगेयुग्मगर्भयातश्चसंक्रमे॥सूर्यभागेकृतेपुत्रचंद्रचारुतुकंनका॥२८॥वियमेगर्भपातःस्पातभा
 वीवाथनपुंसकः॥तत्त्ववित्सविजानातिकथितंतत्त्वसुंदरी॥२९॥गर्भाधानंमारुतेस्याऽऽखीदशाख्यातोवारु

खद
१०

गोसौरव्ययुक्तः॥गर्भस्त्रावीचत्पतीवीचवहोभोगीभवोपार्थिवेनार्थयुक्तः॥८८॥धनवान्मौरव्ययुक्तश्चभोगवान्ग
र्भसंस्थितः॥सान्नित्यंवासरोतत्वेवोन्निगर्भोविनश्यति॥८९॥माहेन्द्रेसुसुतोत्यन्निर्वाहगोदुहिताभवेत्॥शेषेयुगर्भ
हानिःस्यात्जायमात्रस्यवामृतिः॥९०॥विमध्यगतश्चंद्रश्चंद्रमध्यगतोऽविः॥ज्ञातव्यंगुह्यतःश्रीघ्नंवेद्यंशास्त्रकोटि
भिः॥९१॥इतिगर्भप्रकरणं॥अथसंवत्सरप्रकरणं॥चैत्रशुक्लेप्रतिपदिप्रातस्तत्त्वविभेदतः॥षष्ठ्यद्विचक्षणेय
गीदक्षिणेचोत्तरायणे॥९२॥चंद्रोदयस्यवेलायांवहमानेचतत्त्वतः॥पृथिव्यामस्तथावायुसुभिक्षंसर्वसम्पत्तं॥९३
तेजोव्योम्निभयंघोरांडुर्भिक्षंकालतत्त्वतः॥एवंतत्त्वफलंज्ञेयंवर्यमासेदिनेतथा॥९४॥मध्यमाभवतिऋगादुष्टासर्वत्र
कर्मसु॥देशभंगंमहाघोरांतेशकष्टादिदुःखदं॥९५॥मेषसंक्रांतिवेलायांस्वामेदंविचारयेत्॥संवत्सरफलंयूया
तलोकानांतत्त्वचिन्नकः॥९६॥पृथिव्यादिकतत्त्वेनदिनमासाष्टजंफलं॥शोभतंचतथादुष्टंव्योममारुतवन्दि
भिः॥९७॥सुभिक्षंराष्ट्रवृद्धिःस्यात्तवहसम्यावसुंश्रवा॥बुधवृष्टिस्तथासौरव्यंस्थितत्वंवेदेद्यदि॥९८॥अतिवृष्टि
सुभिक्षंस्वादारोग्यंसौख्यमेवच॥बुधसम्यतथापृथ्वीआपःतत्त्वंवेदेद्यदि॥१००॥दुर्भिक्षंराष्ट्रभंगंस्यात्तोगोता
न्निबुद्धारुणा॥अल्पादष्टांतारावृष्टिरग्नितत्त्वंवेदेद्यदि॥१०१॥उत्पानोपद्रवाभीतिरत्यवृष्टिस्फुरीतयः॥मेषसंक्रां

१०

तिवेलायां वायुतत्वं वेदेद्यदि ॥ २ ॥ मेघसंक्रांतिवेलायां व्योम तत्वं वेदेद्यदि ॥ तत्रापि शून्यताज्ञेया सम्पादीनां सु
 खस्पृचा ॥ ३ ॥ पूर्णोपि निर्गमेत्वा सोऽस्वत्वेन सिद्धिदः ॥ सूर्यचंद्रेन्यथा भूते संग्रहः सर्वसिद्धिदः ॥ ४ ॥ विद्यमेव हि तत्त्व
 प्रजापते केवलं न भः ॥ तत्कुर्यादक्षमग्राहं हि मासे च महर्घता ॥ ५ ॥ एवो संक्रमणे नाडीगंध्रांते वप्रसर्पति ॥ रवा
 नितो वह्नियोगे च गौरवं जगतीतले ॥ ६ ॥ स्वाज्ञानं शिरो यस्य तक्ष्मीपादे तथा भवेत् ॥ एकत्र शरीरं यस्य न स्पृशुवस
 दा भेत ॥ ७ ॥ नाडीत्रयं विजानाति तत्त्वज्ञानं तथैव च ॥ नैवेतेन भवेत्तुल्यं तक्ष्मकोटिरसायनं ॥ ८ ॥ चैत्रमासे स्थिते प
 क्षे विद्युत्स्फूर्तिर्घनश्रवः ॥ यदा देवायुधे जाते दुर्भक्षो वाधिमासके ॥ ९ ॥ मूलमासौ यमस्यांते कृद्धे चैत्रे विवा
 रयत् ॥ यजलानिर्जला ग्रीष्मानिर्जला सजलान्मथा ॥ १० ॥ इति सन्वत्सरप्रकराणां ॥ अथ रोगप्रकराणां ॥
 महीतत्वे स्वर्गो च जले च जलमातरः ॥ ११ ॥ तेजसि चैवायौ च शाकिनी पितृदोषवि ॥ १२ ॥ आदौ शून्यगतौ
 इतपश्चात् पूर्णो विशेषदि ॥ मूर्द्धितोपि क्रवं जीवेयदर्थं परिपृच्छति ॥ १३ ॥ यस्मिन् गोस्थितो जीवतत्र स्थ परिपृ
 ष्ठति ॥ तदा जीवतिर्जीवोसौ यदि रोगैर्यदुतः ॥ १४ ॥ दक्षिणो मयदा वायुर्दुःखं रौद्राक्षरावेदेत् ॥ तदा जीवति जी
 वोसौ चंद्रे समफलं स्मृतं ॥ १५ ॥ जीवाकां च वाधृत्वा जीवाकारं विलोक्य च ॥ जीवस्थे जीवितं प्रश्नेत स्यात्तु जी

स्वद
११

वित्तफलं॥११॥वामाचाम्नादक्षप्रवेशेयत्रवाहने॥तत्रस्वपृष्ठतेइतत्तस्यसिद्धिर्नसंशयः॥१२॥प्रश्नेचाधःस्थितोजीवोन्नतं
जीवोहिजीवति॥उर्ध्वंवास्थितोजीवोजीवोयानियमातयं॥१३॥विपरीताक्षप्रश्नेरिक्तायंपृष्ठकोयदि॥विपर्ययंचवि
ज्ञेयंविषमस्थोदयेसति॥१४॥चन्द्रस्थानेस्थितोजीवसूर्यस्थानेचपृष्ठकः॥तदाप्राणाविमुक्तोसोयदिवेद्यशतैर्वृतः॥१५॥
पिंगलायास्थितोजीवोवामेइतत्कृच्छ्रति॥तदापिम्रियतेरोगीयदित्रातामहेश्वरः॥१६॥एकस्यभूतस्यविपर्ययेनरो
गाभिभूतिर्भवतिहपुंसां॥तयोर्द्वयोर्वधुमुहृदिपतिःपक्षद्वयेव्यत्ययतामृतिःस्नात॥१७॥इतिरोगप्रकराणां॥अ
थकालज्ञानं॥मासादौवत्सरादौचपक्षादौचयथाक्रमं॥क्षयंकालंपरिक्षेतवायुश्चारवशात्सुधीः॥१८॥पंचभूतात्मकं
दीपंशशित्नेहेनसिद्धितं॥क्षयत्सूर्यवातेनतेनजीवश्चोरोभवेत्॥१९॥मारुतंवंधित्वातुसूर्यवंधयेतेयदि॥अभ्यासाजीव
तिर्जीवःसूर्यकालेपिबन्धयेत्॥२०॥गगनात्श्रवतेचंद्रकायपद्मनिसिंचयेत्॥कर्मयोगसदाभ्यासेरमैःशशिसंश्रयात्॥
२१॥शशंपुंकांवायेदात्रोदिवावर्योदिवाकरः॥इत्यभ्यासरतो नित्यं सयोगीनात्र संशयः॥२२॥अहोरात्रंयदैकत्रवह
तेयत्रमाहः॥तदातस्यभवेदायुःसंपूर्णवत्सत्रयं॥अहोरात्रंक्षयंयस्यपिंगलायासदापतिः॥तस्यवर्षद्वयंशोक्तंजीवितं
तत्त्ववेदिभिः॥२४॥त्रिरात्रंवहतेयस्यवायुरेकपुरोस्थिः॥तदासंवत्सरापुण्यं प्रवर्तन्तिमणीधिराः॥२५॥रात्रौचंद्रो

११

दिवा सूर्यो वहते यस्मिन् अंतरं ॥ जानीयात्तस्मै मृत्युः शरणासाभ्यंतो भवेत् ॥ १६ ॥ एकादिवोऽष्टाहानियदि भातुनिंतरं ॥
वहेद्यस्य च वै मृत्युः शेषाहेन च मासिकैः ॥ १७ ॥ संपूर्णवहते सूर्यचंद्रमानैव दृश्यते ॥ पक्षेन मास्यते मृत्युः कालज्ञानेन भा-
षितं ॥ १८ ॥ संपूर्णवहते चंद्रसूर्यो नैव दृश्यते ॥ मासेन जायते मृत्युः कालज्ञानेन भाषितं ॥ १९ ॥ मूत्रं पुरीषं वायुश्च
समकालं प्रवर्तते ॥ तदा सौ चक्षितो ज्ञेयः दशाहे प्रियं ते क्वं ॥ २० ॥ अरुंधती क्व चैव विष्णोस्त्री गिपदानिव ॥ आ-
युही नानपश्यंति चतुर्थे मासं मुदले ॥ २१ ॥ अरुंधती भवेत् जिह्वा क्व चैव नासाग्रमेव च ॥ भुवो विष्णुपदं ज्ञेयं तारकं मातृमं-
डलं ॥ २२ ॥ नवभुवः सप्तधोषः पंचतारात्रिनाशिका ॥ जिह्वामेकदिनं प्रोक्तं म्रियते मानवो क्वं ॥ २३ ॥ कोणमक्षं
गुलीभांतु किंचित्पीडनं क्षयेत् ॥ यदा न दृश्यते बिंदुर्दशाहेन ज्यो मृतः ॥ २४ ॥ अथ नाडीज्ञानं ॥ इडागं गेति विज्ञे-
या पिङ्गलाय मुनानदी ॥ मध्ये सरस्वती विद्या त्रयाणां संगमस्तयोः ॥ २५ ॥ आदौ साधनमाख्यातं सद्यः प्रत्ययकारकं
॥ वक्ष्ये भ्रास नो योगी वं प्रयेदुडियानकं ॥ २६ ॥ पूरककुंभवश्चैव रोचकश्च तृतीयकः ॥ ज्ञातव्यो योगिभिर्नित्यं देहसं-
सिद्धिहेतवे ॥ २७ ॥ पूरककुरुते पुष्टी धातुसाम्यं तथैव ॥ कुंभकः स्थंभनं कुर्यात् जीवाक्षाविवर्द्धनं ॥ २८ ॥ रोचके-
हंते पापं कुर्याद्योगपदं वजेत् ॥ पश्चात्संयामवतति स्तेतयेवं च कायेत् ॥ कुंभयेत्सहजं वायुं यथाशक्त्वा प्र

चद
१२

यत्नतः॥ रेचयेद्वंदमर्गेण सूर्येण पूरयेत्सुधीः॥४०॥ चंदं पिवति सूर्यश्च सूर्यं पिवति चंदमाः॥ अन्योन्यकालभावेन जी-
वे चन्द्रोर्कः ~~क~~ तारकं॥४१॥ स्त्रीयां गेवहते नाडी तन्नाडी रोधनं कुरु॥ मुखवंदं मसुं च न्ये प्रवतं जायते युवा॥४२॥ मुख-
नासाक्षिकर्णनासंगुलीभिर्निरीधयेत्॥ तत्वे ह्यमिति ज्ञेयं यामुखीकरणं प्रिये॥४३॥ तस्य रूपं गतिः स्वादो मंडलं तक्षणां चिदं॥ यो वेत्ति मान-
वो लोके स तु क्षुद्रोऽपि योगवित॥४४॥ निगाशीर्निष्कलो योगी न किंचिदपि चिंतयेत्॥ वासना मुन्मनी कृत्वा कालं जयति तीतया॥४५॥
विश्वस्य वशिकाशक्तिर्नेत्राभ्यां परिदृश्यते॥ तत्र स्थं तु मनो यस्य बाह्या प्रमात्रं भवेदिह॥४६॥ तस्यायुर्वर्द्धते नित्यं घटिकां नूतनां प्रमारातः॥ शि-
वे नोक्तं प्रातः त्रिसहस्रं गणगह्वरे॥४७॥ वक्ष्ये द्यामनस्यो गुदं पवनं च स ~~निरुद्धो~~ विमुच्येत तं स्यात्पा ~~निरुद्धो~~ त्रं धे ~~निरुद्धो~~ जिततानि ~~निरुद्धो~~
प्राणाशक्त्या निरुद्धे॥ स्कीभूतं सुखमाणा विवारमुपगतं बुद्धं च नीत्वा निक्षिप्य काशमर्गे शिवस्मरणं तायां नित्येकेष्वध्याः॥४८॥
एतज्ज्ञाना नित्यो योगी स तत्पठति नित्यशः॥ सर्वदुःखविनिर्मुक्तो तमेते वादितं फलं॥४९॥ स्वरज्ञानं शिरो यस्य तक्ष्मीपादतले भवेत्
॥ सकत्र शरीरं यस्य सुखं तस्य सदा भवेत्॥५०॥ प्रणवः सर्ववेदानां बुद्ध्यां देभास्करो यथा॥ मृत्युलोके तथा पूज्यः स्वरज्ञानी पुमानपि
५१॥ नाडी त्रयं विजानाति तत्त्वज्ञानं तथैव व॥ नैव तेन भवेत्तुल्यं तक्षकोटिरसायनं॥५२॥ येकाक्षप्रदातां नाडीभेदनिवेदकं॥

१२

स्वद
१३

पृथिव्यां नास्ति तद्व्यं यदत्वा चानुरागि चितं ॥५४॥ एवं प्रवर्तितं लोके प्रसिद्धं सिद्धयोगिभिः ॥ आचंडार्कग्रहं जीयात् पठतां सिद्धिदायकं ॥
५५॥ स्वस्पासनसमासीने निद्रा आहामत्यकं ॥ चिंतयेत्प्रमात्मानं यो वदेत्सो भविष्यति ॥५६॥ ॥ इति श्रीशिवउमासंवादेन वप्र
कारणचिंतपवनविजयं नाम स्वरोदयं सम्पूर्णम् ॥ श्रीशुभम् ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
भवेत् ॥५७॥ स्वरस्त्वंतथायं देववशं प्रहियंतथा ॥ गर्भादृणकाताख्यं न वप्रकरणा

१३

